

Bizbooks®

CHUCK
KLOSTERMAN

Když
co
je
to
jinak

“
VĚČNÉ
PRAVDY
MAJÍ
KRÁTKÝ
ŽIVOT
”

A co když je to jinak – „Věčné pravdy“ mají krátký život

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.albatrosmedia.cz

Bizbooks®

Chuck Klosterman
A co když je to jinak –
„Věčné pravdy“ mají krátký život – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

Bizbooks®

CHUCK
KLOSTERMAN

Když
co
je
to
jinak

“
VĚČNÉ
PRAVDY
MAJÍ
KRÁTKÝ
ŽIVOT
“

Nejedná se o sbírku esejů.

Možná to vypadá jako sbírka esejů, a –
občas – tak snad i působí. Ale to nebylo mým zá-
měrem.

Samozřejmě, že tuto knihu můžete číst, jak uznáte
za vhodné. Nemohu po nikom žádat, aby ji četl po-
stupně od začátku do konce; nemohu nikomu bránit,
aby ji četl na přeskáčku, jakkoli šílenou se taková na-
hodilá volba může někdy zdát. Pokud chcete, můžete
jí číst odzadu. Všechno ale bude dávat větší smysl, po-
kud to neuděláte.

Nejedná se o sbírku esejů.

Věnuji Silasovi a Hope

*Pokud vám to, co teď říkám, připadá velmi rozumné,
potom jsem odsouzen k neúspěchu.*

— Arthur C. Clarke, 1964, o tom, jak by mohl
vypadat svět v roce 2000

*Za pomoc s překladem, zejména částí věnovaných
hudbě, děkuji svému synovci, Ondřeji Sobotkovi*

— překladatel

Obsah

Úvod	13
Krátké zamyšlení nad tím, proč nad touto knihou zlomit hůl (a proč to možná nedělat)	25
Trocha starobylých a zajímavých příběhů (předurčených) k zapomnění	31
Ale mně se to takhle líbí, miláčku. Nechci žít věčně.	71
„Význam“	99
Upalte čarodějnice	105
Svět, který není	139
Neříkejte mi, co se děje. Nahrávám (si) to.	163
Smrt přichází znenadání	183
Svoboda? Svodoba!	201
Ale co když máme pravdu?	229
Pouze kajícíník, jenž přiznává své chyby a lituje jich, může pokročit dál	245
<i>Poděkování</i>	271

Úvod

Po většinu života jsem se mýlil.

Ne vždy, ale většinou ano.

Jistě, občas jsem se nespletl. Vzal jsem si tu pravou. Nikdy jsem neinvestoval do životního pojištění. Když Tony Romo, v té době volný, nedraftovaný hráč, v zápase proti Giants, přenášenému v pořadu *Monday Night Football*, doběhl s míčem do brankoviště, řekl jsem svému spolubydlícímu: „Myslím, že má před sebou fakt slušnou kariéru.“ V roce 2008 jsem na novoročním večírku prohlásil, že Michael Jackson během následujících dvanácti měsíců nečekaně opustí tento svět; myslím, že tento vtípek budu dávat k dobru na každé novoroční oslavě, které se do konce života zúčastním. Tím bychom měli vyřízené výjimky, o nichž jsem hovořil. Mnohem, mnohem snazší je poskládat dohromady různé věci, v nichž jsem se spletl: Moje vytrvale se opakující tvrzení, že si nikdy nepořídím mobilní telefon. Moje sázka v poměru sto ku jedné (dolarů), že Barack Obama se nikdy nestane presidentem (a nezíská dokonce ani nominaci za Demokraty). Moje tři týdny trvající posedlost důsledky blížící

A co když je to jinak

se krize, vyvolaná obavami z toho, co se stane, až se počítače nevyrovnaní s důsledky přechodu do nového tisíciletí, mě vedla k tomu, abych ve svém nevelkém bytě na nejroztodivnější místa pečlivě poschovával spoustu hotovosti, lahví balené vody a balíčků sušenek Oreo. To, že jsem se mýlil, mě vůbec nepřekvapuje. Téměř jsem to očekával. Kdykoli mi někdo řekne, že se v něčem mýlím, možná s ním navenek nesouhlasím, ale v duchu předpokládám, že na tom, co říká, něco je – a to dokonce i tehdy, když jsem si poměrně jistý, že se plete a pravda je na mé straně.

Tato selhání ale nejsou příliš důležitá.

Tyto okamžiky mylného úsudku se totiž týkají pouze mě samého: Předpokládal jsem, že odpověď zní „A“, zatímco správná odpověď byla „B“ nebo „C“ nebo „D“. Rozumně a soudně uvažující aktéři se mohou neshodovat na něčem, co nemůžeme vědět; čas postupně ukáže, že úsudek jednoho z nich byl o trochu obstojnější než úsudek toho druhého. V sázce není mnoho. Když se mýlím v nějaké konkrétní věci, je to (obvykle) moje chyba, a někdo jiný má (obvykle, ale nikoli pokaždé) pravdu.

Co ale záležitosti, v nichž se pleteme *všichni*?

Co myšlenky, jež jsou natolik obecně přijímané, natolik se s nimi vnitřně ztotožňujeme, že dokonce ani nepřipadá v úvahu vyslovit pochybnosti o jejich pravdivosti? Tyto ideje jsou natolik hluboce zakořeněné v kolektivním vědomí, že lámat si hlavu tím, zda nejsou potenciálně nepravdivé, působí nepatřičně, jako akt čirého bláznovství. Občas to vypadá, že to jsou otázky, které by kladlo pouze dítě, protože děti nejsou paralyzovány tlaky vyvěrajícími ze snahy o konsensus a požadavky zdravého rozumu. Je to disonance, jež vytváří intelektuální paradoxy, před nimiž je nejvíce obtížné uniknout: Když se optáte chytrých a bystrých lidí, zda jsou přesvědčeni, že významné, v kulturní rovině v současnosti široce přijímané myšlenky se nakonec ukáží mylnými, řeknou vám:

Úvod

„Samozřejmě. To je zcela nevyhnutelné. Vždy tomu tak bylo již od úsvitu lidstva. Každá generace, která kdy žila, prožila obdobnou zkušenost.“ Když jim ale předložíte seznam současných idejí, jichž by se to mohlo týkat, budou mít sklon je bez výjimky odmítnout za takové považovat.

Nemůžeme ale zkoumat něco, o čem si neklademe žádné otázky. Jenže to bývají právě ty záležitosti, na nichž skutečně záleží.

Jako většina lidí, i já s oblibou považuji sebe sama za skeptika. Přesto do značné míry nepochybuji o gravitaci – o této externě působící síle, kterou považujeme za ústřední pro všechno, co víme o čemkoli jiném. Pokud by nějaký v jiném ohledu dobře podložený a zdůvodněný argument nebyl v souladu s principem gravitace, byl by nevyhnutelně pozměněn tak, aby tomu tak nebylo. Skutečnost, že nejsem fyzik, činí moji podporu konceptu gravitace, mé lpění na něm obzvláště neochvějným; zůstávám mu „věrný“, protože o gravitaci vím jenom to, co jsem se dověděl od někoho jiného. Moje důvěra v něj je bezvýhradná a naprostá; jsem přesvědčen, že bude platný i v den mého odchodu z tohoto světa (a že moje mrtvé tělo, pokud by ho někdo vyhodil z okna, bude padat se zrychlením $9,8 \text{ m/s}^2$).

A nejspíš se pletu.

Možná ne zcela, ale částečně. Možná ne dnes, ale nakonec tomu tak bude.

Brian Greene, teoretický fyzik působící na Columbia University, autor publikací nesoucích názvy jako *Icarus at the Edge of Time* (Ikarus na kraji času) prohlásil: „Možnost, že za pět set let budeme na gravitaci nahlížet a chápat ji jinak než dnes, je skutečně velká. Ve skutečnosti je to právě ta aréna, v níž, jak se domnívám, jsou naše současné důkazy podružné

a podmíněné okolnostmi; náš pohled na gravitaci – to, jak o ní uvažujeme – se výrazně změní.“ Brian patří k těm fyzikům, jež jsou natolik známí, že by mohli vystupovat jako hlavní hrdinové v nějaké situační komedii vysílané na CBS – za předpokladu, že by se jednalo o pořad typu *The Big Bang Theory* (Teorie velkého třesku). „Isaac Newton zformuloval gravitační zákon, který jsme dvě stě let, až do roku 1907, interpretovali téměř beze změny. Jenže pak přišel Einstein a během let 1907 až 1915 radikálně pozměnil náš pohled na gravitaci. Gravitace nadále již nebyla pouze síla; je to důsledek zakřivení časoprostoru. Dnes si uvědomujeme, že kvantová mechanika má nutně vliv na to, jak charakterizujeme gravitaci v případě velmi malých vzdáleností. V 80. letech se proto objevuje mnoho studií přinášejících nové, neotřelé myšlenky o působení gravitace v mikrosvětě. O něco později na scénu vstupuje teorie strun, jež se pokouší pochopit působení gravitace v malém měřítku; pojetí gravitace, jež přináší – a o němž nevíme, zda je pravdivé či není – známe jako teorii kvantové gravitace. Ta operuje s větším počtem dimenzí než je tomu při našem běžném vnímání časoprostoru. Toto pojetí gravitace tudíž s sebou nese potenciálně radikální důsledky pro naše chápání reality. Všechna tato zjištění vedou některé teoretiky k tomu znovu zvažovat a promýšlet současný koncept gravitace; mají totiž pocit, že gravitace možná není elementární, universálně působící přírodní silou, ale tzv. emergent force.¹ Proto si myslím – a řekl bych, že

1 Myšlenka, že gravitace může být pouze projevem jiných sil – že sama o sobě žádnou silou není, a tudíž je nepřímým důsledkem něčeho jiného. Green používal analogii s teplotou: Když je horký den, pocítujeme (naše kůže) teplo; „teplo“ ale není nějaká nezávislá věc, existující sama o sobě. Teplo je důsledkem velmi rychlého pohybu pro nás neviditelných atomů, jež vytváří fyzický *pocit* tepla. Cítíme ho, ale ve skutečnosti není. Kdyby gravitace byla emergent force, znamenalo by to, že není hlavní silou, jež přitahuje věci k zemskému povrchu, ale tangenciálním důsledkem něčeho jiného, co zatím nedokážeme vysvětlit. Pocítujeme ji, ale ve skutečnosti není. Myšlenka „gravitace“ by tak byla sémantickým konstruktem.

Úvod

mnoho lidí se mnou bude souhlasit – že gravitace je z pojmů, které používáme, tím nejméně stabilním, zralým pro podstatný posun v jeho chápání.“

Pokud z toho nejste moudří, nic si z toho nedělejte – byl jsem na tom zcela stejně, když mě Green tyto záležitosti ve své pracovně objasňoval (dvakrát). Fyzika a matematika obsahují podstatné oblasti, jimž bez ohledu na to, co všechno si o nich přečtu nebo kolik času jejich studiu věnuji, nikdy neporozumím natolik, abych je mohl jakkoli používat. Svět, v němž neplatí gravitace tak, jak ji znám, je mimo mé chápání. Samotná myšlenka takového světa mi ale pomáhá uvažovat o něčem jiném: pomáhá mi pochopit období předcházející konceptu gravitace. Nemám na mysli dobu krátce před tím, než Newton v roce 1687 publikoval *Principia* (Matematické principy přírodní filozofie); nehovořím dokonce ani o období pozdního 16. století, kdy Galileo (údajně) při svých experimentech pouštěl koule ze šikmé věže v Pise a bezděčně tak inspiroval [hudební skupinu] Indigo Girls [k písni Galileo]. Pojem gravitace se totiž v oněch dobách již volně vznášel v éteru světa vědeckého myšlení. Nikdo ho sice jasně nedefinoval, ale matematicky orientovaní vzdělanci věděli, že Země obíhá kolem Slunce po elipsovité dráze (a že je zde *něco*, co to způsobuje). To bylo před přibližně čtyřmi sty lety. Mě ale více zajímá to, jak vypadal život ještě o čtyři sta let dříve. V době, kdy nejlepším vysvětlením toho, proč se věci spontánně nevznášejí, byla ta či ona verze toho, co již o tisíc let dříve tvrdil Aristoteles, jenž věřil, že všechny objekty dychtí zaujmout své „přirozené místo“ v geocentrickém systému vesmíru – a že středem vesmíru je planeta Země. Jinak řečeno, Aristoteles věřil, že kámen, který pustíme, padá na zemský povrch, protože odtud pochází a chce tam být.

Zamysleme se, k jak velkému posunu došlo: Aristoteles – bezesporu největší filozof, jaký kdy žil – napsal práci *Fyzika*, v níž formuloval

A co když je to jinak

a obhajoval své argumenty. Jeho představu nikdo nezpochybnil téměř dva tisíce let. Newton (nejvýznamnější matematik všech dob, včetně současnosti) sledoval, jak příslovečné jablko padá z příslovečného stromu – a obrátil vzhůru nohama veškeré lidské chápání toho, proč svět funguje tak, jak funguje. Kdyby s tímto vysvětlením někdo předstoupil před lidi žijící ve čtrnáctém století, kteří neměli o vědeckém poznání ani potuchy – což byli prakticky všichni lidé té doby – připadalo by jim mnohem, mnohem bláznivější než to, v co věřili: Newton – namísto toho, aby tvrdil, že realitu definuje sama existence Země a že za tím, že kameny se chovají jako kameny, je něco esenciálního – obhajoval představu působení neviditelné, nepatrné, sotva postřehnutelné síly, která nějak drží Měsíc na jeho místě.

Dnes víme („víme“), že Newtonův koncept byl správný. Lidstvo jako celek se kolektivně, *objektivně* myšlelo přibližně dvacet století. Což vyvolává tři částečně související otázky:

- Pokud lidé mohli dva tisíce let považovat něco chybného za objektivně správné, proč reflexivně předpokládáme, že naše současné chápání gravitace – k němuž se hlásíme pouhá tři a půl století – bude existovat navěky?
- Je možné, že právě tento typ problému byl prostě již vyřešen? Co když Newtonova odpověď skutečně je – více či méně – *konečnou* odpovědí; jedinou, jakou kdy budeme potřebovat? Protože pokud tomu tak je, znamenalo by to, že jsme na konci procesu, jenž až dosud definoval to, co to znamená žít. Znamenalo by to, že určité oblasti intelektuálního hledání a jeho cíle již nejsou potřebné a nezbytné.

Úvod

- Které z následujících konstatování dává větší smysl: „Jsem přesvědčen, že gravitace existuje“ nebo „Jsem si na 99,9 procenta jistý, že gravitace existuje“? Druhé je bezpochyby *méně riskantní*. Pokud ale připustíme třeba tu nejmenší možnost, že se – pokud jde o gravitaci – mýlíme, do značné míry se vzdáváme možnosti, že máme pravdu v čemkoli jiném.

Jedny oblíbené webové stránky nabízejí ke koupi knihy (a pokud jste si publikaci, kterou právě čtete, skutečně koupili, spotřebitelské průzkumy ukazují, že jste si ji s pravděpodobností 41 procent objednali právě přes tento web). Prodej knih sice představuje pouze 7 procent celkových prodejů realizovaných na těchto stránkách, ale jsou to právě knihy, co je činí známými. Jedním z důvodů úspěšnosti těchto webových stránek je to, že spotřebitelé mohou psát recenze a hodnocení svých nákupů, a spoluvytvářet tak jejich obsah – a to dokonce i tehdy, když si knihu, kterou kriticky hodnotí, nikdy nepořídili. Což je ohromné, zejména pokud hledáte nějaká negativní hodnocení (jedna hvězdička) románu *Moby-Dick* (Bílá velryba) od Hermana Melvilla.

„Pompézní, bombastické, arogantní, požitkářské, nesnesitelné dílo. Nejhorší kniha, jakou jsem kdy četl,“ napsal v roce 2014 jeden nespokojený čtenář. „Nevýrazný, nepřesvědčivý příběh, bídná struktura, neúplná dějová zápletka, tři čtvrtiny kapitol jsou irelevantní, autor sám nemá jasno, pokud jde o hlavní postavy. Jedna kapitola je věnována tomu, že velryby nemají nos. Další celá kapitola je o bílé barvě.“ Zajímavé je, že jediný další nákup, který se dotyčný pisatel uvolil hodnotit – a udělil mu dvě hvězdičky – byla tiskárna od firmy Hewlett-Packard, umožňující odesílat faxové zprávy.

Nemohu se s dotyčným přít, pokud jde o jeho nechuť k *Bílé velrybě*. Nepochybuji, že se mu opravdu nelíbila. To, že se rozhodnul svůj názor – téměř zcela postrádající jakýkoli kritický kontext, ledaže bychom vzali v úvahu jeho vyjádření k tiskárně HP – veřejně sdílet, je významnější než tento názor samý. Veřejně odmítnout *Bílou velrybu* je výmluvným, zkratkovitým argumentem pro to, že naše socializace, pokud jde o představu o umění, je od základu diskutabilní. Vkus je subjektivní. Některé subjektivní názory ale bývají příležitostně neformálně vyjádřeny stejným způsobem, jakým formulujeme matematické či vědecké principy. Nejsme svědky probíhající kulturní debaty na téma významu, hodnoty, přínosu a předností *Bílé velryby*: není to pouze epický román, ale inovativní literární transformace, jež pomáhá vymezit, jak nahlížet na tento typ literárního útvaru. Jakákoli diskuse věnovaná stereotypnímu konceptu, pro nějž se vžilo označení „Velký americký román“, začíná touto knihou. *Bílá velryba* se samozřejmě dočkala kritiky, ani se nad ni nepovznesla; žádná individuální kritika ale nijak nemění pohled na toto dílo. Současné útoky na *Bílou velrybu* tak pouze odráží zarputilost a protikladný názor daného kritika. Všichni, a to včetně (a možná obzvláště) těch, kdož s tímto tvrzením nesouhlasí, vycházíme z toho, že *Bílá velryba* je obecně uznávána jako evidentně skvělé a úžasné dílo.

Jak k něčemu takovému došlo?

Melville vydal *Bílou velrybu* v roce 1851; vycházel přitom ze zpráv a záznamů z roku 1839 o zabijáckém vorvani přezdívaném „Mocha Dick“. Původní vydání, jež vyšlo ve Velké Británii, mělo kolem devíti set stran. Melville, v té době průměrně úspěšný autor, předpokládal, že kniha bude okamžitě přijata coby mistrovské dílo. Při psaní z toho proto vycházel. Jenže recenze nebyly zdaleka tak příznivé, ani jednoznačné; některé byly dokonce opovrhlivé a pohrdavé (klíčový závěr

Úvod

vyvěrající z jedné z prvních recenzí uveřejněných v londýnském časopise *Spectator* je, že kniha „čtenáře odpuzuje“). Kniha navíc nešla příliš na odbyt – v době Melvillova úmrtí se jí prodalo necelých pět tisíc výtisků. Tento neúspěch Melvillovi zničil život: propadnul alkoholu, pustil se do psaní básní, a nakonec se stal celním úředníkem. Když v roce 1891 nemajetný a bez prostředků umíral, jeden by si mohl myslet, že si nejspíš říkal něco jako: „Zdá se, že to nezabralo. Možná jsem měl popisu vázání komplikovaných uzlů věnovat o pár stránek méně.“ Během následujících třiceti let se na vlašném přijetí knihy nic nezměnilo. Jenže pak přišla 1. světová válka a – z důvodů, které nelze plně vysvětlit² – modernisté v poválečné Americe začali nahlížet na literaturu jinou optikou. Melville se vrací na scénu. Pojetí toho, co by měl přinášet román, se posouvá jeho směrem a s každou další generací se umocňuje; to nakonec vedlo k tomu, že lidé (jako ředitel studijního programu amerických studií na Columbia University v roce 2005) začali považovat Bílou velrybu za „nejambicióznější literární projekt, s jakým kdy nějaký americký autor přišel.“ Znalci a odborníci, pomatenci a ztřeštěnci mohou s tímto konstatováním nesouhlasit, ale to je tak všechno. Nikdo nedbá o to, co si myslí. Melville má své místo v historii jisté – téměř stejně, jako kdyby byl badatelem nebo vynálezcem: Když byly v roce 2010 v Peru objeveny prehistorické pozůstatky do té doby neznámé dravé velryby, byla pojmenována *Livyatan melvillei*. Sto let po své smrti se Melville dočkal toho, že po něm byla pojmenována dávno vyhynulá

2 Charakteristické rysy, jež se k tomuto znovuobjevení staly pobídkou, lze, zřejmě, explicitně uvést: izolace a společenství námořníků zrcadlí zkušenosti a prožitky války; na boj s anonymním, zlým stvořením lze nahlížet jako na metaforické vyjádření boje proti dábelkému Německu. To, že tyto jednotlivosti je možné vyjmenovat, ale dostatečně uspokojivě nevysvětluje, proč se právě *Bílá velryba* stala tím, čím se stala. Není totiž jediným románem, který mohl naplnit tuto roli.

velryba – na počest knihy, která komerčně propadla. To rozhodně nevypadá jako nezajímavá životní dráha.

Kolektivní, objektivní mýlka (například po dvacet století trvající chybné chápání gravitace) zajisté není totéž jako kolektivní, subjektivní mýlka (například když sedmdesát let nedbáme o *Bílou velrybu*). Schéma změny (těchto stavů) je v obou případech zcela odlišné. Oba scénáře přesto odkazují k obdobnému problému – k otázce praktické reality. Praktickou realitou je, že každá – v dané době existující – verze světa podléhá změnám. Co momentálně považujeme za pravdivé – ať již objektivně, či subjektivně – má zpravidla pouze dočasného trvání. Přehodnotit to, co považujeme za „pravdivé“, je ale stále obtížnější. Při zběžném pohledu se zdá, že zpochybnit status quo je dnes snadnější: každý člověk má k dispozici nějakou funkční platformu, umožňující kritizovat *Bílou velrybu* (nebo průměrnou tiskárnu HP). Samotářský, podivínský fyzik ve Winnipegu, jež nevěří v gravitaci, může vlastním nákladem vydat knihu – v níž shrne své argumenty – která si potenciálně získá víc čtenářů, než kolik si jich přečetlo *Principia* za sto let od jejich prvního uveřejnění. Jenže rostoucí potenciál znovu zvažovat a promýšlet ideje není totéž, jako je skutečně změnit (nebo jim *umožnit* změnit se v důsledku jim vlastní dynamiky).

Žijeme ve věku, v němž v podstatě nic – žádný obsah, informace, materiál – není ztraceno a prakticky všechno je sdíleno. Množství informací o každé soudobé myšlence vede k tomu, že je obtížné těmto konceptům odporovat, obzvláště pak tam, kde se veřejný konsensus stal konečným arbitrem jejich platnosti. Jinak řečeno, začínáme se chovat tak, jako kdybychom dosáhli konce lidského vědění. A zatímco taková představa je nepochybně mylná, pocit jistoty, který vyvolává, je paralyzující.

Úvod

V knize *Being Wrong* její autorka Kathryn Schulz věnuje několik klíčových stran textu konceptu „naivního realismu“. To, že vědomých proponentů naivního realismu není mnoho, podle ní ještě neznamená, že „neexistují žádní naivní realisté“. Já osobně bych šel ještě o krok dál; domnívám se, že většina v konvenčním smyslu inteligentních lidí jsou naivní realisté; myslím si, že bychom to mohli považovat za intelektuální rys definující naši éru. Přímočará definice naivního realismu se nezdá být až tak bizarní: je to teorie, která prohlašuje, že svět je přesně takový, jak se nám jeví. Takový pohled zjevně vytváří spoustu příležitostí kolosálně se mylit (například „Protože se nám zdá, že Slunce se pohybuje po obloze, nutně musí obíhat kolem Země“). Moje vlastní charakteristika naivního realismu je širší, rafinovanější a riskantnější. Myslím, že je to projev dvou hluboce zakořeněných přesvědčení:

1. „Když zvažuji jakoukoli otázku, musím být do té míry racionální a logický, abych zahrnul libovolná neověřená data coby absurdní, přičítací se zdravému rozumu“, a
2. „Když zvažuji jakoukoli otázku, budu mít za to, že jiné informace než ty, které momentálně máme, nebudou dostupné.“

Uvedu jeden krajní příklad: možnost posmrtného života. Pokud rozumově zvažujeme tuto možnost, nic nás neopravňuje být přesvědčení, že když kdokoli zemře, něco následuje. Žádný opodstatněný, důvodný protějšek k možnosti, že smrtí všechno končí, neexistuje. Jakékoli nepodložené a neověřené příběhy o „vznášení se směrem k bílému světlu“ nebo o minulém životě Shirley McLaine v Atlantidě nebo rozmanitá, do detailu jdoucí líčení obsažená v knize [křesťanském bestselleru] *Heaven Is for Real*, jsou automaticky (a oprávněně a ospravedlnitelně)

odmítnuty jakýmkoli sekulárně založeným intelektuálem. Tento zcela logický postoj nebere v úvahu to, že momentálně o životě, neřku-li o jeho definitivním konci, se vši pravděpodobností nevíme něco zcela zásadního. Nevíme kupříkladu spoustu věcí o energii a o tom, jak dochází k její transformaci – nebo o tom, proč energie (kterou nelze vytvořit ani zničit) vůbec existuje. Nedokážeme si v mysli představit a skutečně pochopit multidimenzionální realitu, ačkoli v ní (nejspíš) žijeme. Jenom omezeně chápeme vědomí, stejně jako čas a to, jak ho vnímáme; možnost, že veškerý čas je soustředěn do jednoho okamžiku, a všechno se odehrává zároveň, se našemu pochopení rovněž značně vzpírá. A tak zatímco brát vážně možnost posmrtného života se zdá být nerealistické, předpokládat, že naše chápání tohoto jevu je v současnosti, byť jenom vzdáleně, završeno, se zdá být stejně naivní. Nemáme nejmenší ponětí o tom, co nevíme, nebo co nakonec zjistíme, nebo co by mohlo – bez ohledu na naši věčnou neschopnost pochopit, co tou pravdou je – být pravdivé.

Dnešnímu světu nemůžeme porozumět, dokud se dnešek nestane zítřkem.

Toto není brilantní vhled do problému a jenom pošetilec by s tím nesouhlasil. Je ale podivuhodné, jak je tato pravda zpravidla ignorována. Neustále si pohráváme s myšlenkou, že naše současné poznání nebude při zpětném pohledu směšné a absurdní, a to jenom proto, že se zdá, že jiná možnost prostě není. Jenomže alternativa *existuje*: Musíme vyjít z předpokladu, že se – se vši pravděpodobností – již mýlíme. A to nikoli v tom smyslu, že zkoumáme otázky a dospíváme k nesprávným závěrům, protože většina závěrů, jež činíme, jsou racionální, dobře promyšlené a koherentní. Problémem jsou totiž samy otázky, jež si klademe.

Krátké zamyšlení nad tím, proč nad touto knihou zlomit hůl (a proč to možná nedělat)

Když jsem chodil do šesté třídy, bylo v knihovničce, kterou jsme měli ve třídě, mnoho knih, jež zůstávaly zcela bez povšimnutí. Jedna nás ale neodolatelně přitahovala: *The Book of Lists*. Tato v roce 1977 vydaná publikace byla přesně tím, co deklarovala svým názvem – 521 stran soupisů, seznamů a žebříčků uvedených ve sborníku *The People's Almanac*, sestavených třemi lidmi (David Wallechinsky, jeho sestra Amy, a jejich otec Irving). Tuto knihu jste v pravém smyslu slova *nečetli*; prostě jste ji někde nahodile otevřeli a pokusili jste se zapamatovat si, co tam bylo napsáno – všechny ty úmyslně obscénní informace, s jejichž ověřováním se nikdo příliš nezatěžoval (stále si vybavuji seznam známých homosexuálů, jenž obsahoval všeho všudy tři rockové hudebníky, jimiž byli Janis Joplin, Elton John a David Bowie (jenž byl ženatý s jednou ženou více než dvacet let). Tato publikace se dočkala dokonce pokračování vydaných v letech 1980 a 1983. V té době jsem ovšem nevěděl, že tvůrci této publikace kromě ní vydali v roce 1980 ještě další obdobné dílko nazvané *The Book of Predictions*. (Narazil

jsem na ně koncem devadesátých let v obýváku jednoho z mých dobrých přátel, jehož zálibou bylo pořizovat si bizarní knihy, do nichž se ponořil, když byl totálně sjetý.) Název této pozoruhodné publikace, stejně jako v případě její o něco známější předchůdkyně, hovoří za vše: je to několik set stran nesystematických předpovědí nejrůznějších futuristů a vědců (a – což působí poněkud rušivě – také jasnovidců a senzibilů) o tom, jak bude vypadat život na planetě Zemi v příštích padesáti letech.

V těch nemnoha vzácných případech, kdy se o této publikaci někdo dnes zmiňuje, činí tak nevyhnutelně s jistou uštěpačností: ty nejpoutavější předpovědi jsou pokaždé také ty nejhlupejší. Ukázalo se, že v roce 1990 žádný kosmonaut nespáchal ve vesmíru vraždu ze žárlivosti, jak předpovídal právník F. Lee Bailey (což Bailey evidentně považoval za něco, co se může přihodit snáze než to, že bude v týmu obhajujícím žárlivého hráče amerického fotbalu, uvedeného do Síně slávy, za přízemní vraždu spáchanou v roce 1994). Podle odborníka na otázky lidské populace Dr. Paula Erlicha bychom dnes měli žít v surrealistické dystopii, ve světě, v němž „přeživší budou závidět mrtvým“ – což mi připadá pravdivé pouze tehdy, když pročítám příspěvky na Twitteru. Přesto některé z předpovědí, které kniha přináší, nejsou vůbec špatné: několik přispěvatelů adekvátně odhadlo počet obyvatel naší planety v roce 2010 (přibližně sedm miliard). Hrstka technologicky zaměřených odborníků publikovala pozoruhodně realistické představy o mezinárodní síti navzájem bezprostředně propojených počítačů. Britskému muzikologovi Charlie Gillettovi, jehož proslavila zejména publikace, v níž jako první vyčerpávajícím způsobem zachytil historii rocku (*The Sound of the City* ze 70. let), se podařilo podrobně popsat úpadek hudebního průmyslu, aniž cokoli tušil o MP3 nebo o sdílení

Krátké zamyšlení nad tím, proč nad touto knihou zlomit hůl (a proč to možná nedělat)

souborů s hudbou.³ Vezmeme-li v úvahu, jak obtížné je předvídat, co bude stále platné ode dneška za jeden rok, jakákoli alespoň trochu přesná předpověď na padesát let dopředu působí jako opravdová trefa do černého.

Tím nejpoučnějším na publikaci *The Book of Predictions* ale nejsou tyto pravdivé předpovědi. Zdrojem většího poučení jsou chybné odhady, které se v době, kdy byla kniha publikována, musely zdát být zcela oprávněné, možná dokonce opatrné a nikterak přemrštěné. Všechna tato opodstatněná selhání spojuje jedna věc – neschopnost akceptovat, že stav věcí v daném okamžiku je dočasný, že status quo je přechodné. Publikace *The Book of Predictions* vyšla v roce 1980, což v první řadě znamená, že si v té době nikdo nedokázal představit svět, v němž by Spojené státy a Sovětský svaz nebalancovaly na pokraji války. V podstatě každá úvaha o budoucnosti globální politiky se zaměřovala na (a) hrozící nukleární konflikt těchto dvou států, nebo (b) hrůzu nahánějící společenství Sovětského svazu a Číny. Pokud vím, nikdo v celé knize nepředpokládal, že by napětí panující mezi Spojenými státy a Ruskem bylo možné odstranit bez toho, že by byly použity nukleární zbraně. Na obdobný problém narazíme u všech autorů z 80. let, zabývajících se budoucností mezilidské komunikace: přestože všeobecné rozšíření a užívání mobilních telefonů doslova klepalo na dveře – v Japonsku existovala síť pro šíření mobilního signálu již koncem 70. let – uvažovat o tom, že by pro běžné uživatele mobilní telefony někdy mohly nahradit

3 „Dny, kdy si lidé kupovali desky, jsou sečteny,“ píše Gillett. „Proces jejich nahrávání je neefektivní, těžkopádný a nákladný – zvuky, které hudebníci produkují, se nejdříve zaznamenávají na magnetofonový pásek, z něhož je někdo přenáší na gramofonovou desku – o složitém systému distribuce a prodeje, vrácení desek do velkoobchodních skladů a podobně ani nemluvě...“

tradiční pevné linky, se jevilo nemístné, neřku-li téměř nemožné. Veškeré úvahy o budoucí podobě lidských interakcí vycházely z předpokladu, že pevné telefonní linky navždy zůstanou tím nejlepším prostředkem komunikace. Na straně 29 *The Book of Predictions* nalezneme dokonce předpovědi týkající se počtu dálkových telefonních hovorů ve Spojených státech, což je ve věku neomezeného volání zcela irrelevantní problém. Před pouhými dvaceti lety tomu ale bylo jinak a byl to významný problém; když jsem počátkem devadesátých let studoval vysokou školu, znal jsem několik lidí, jejichž dlouhodobý romantický vztah procházel tvrdou zkouškou a utrpěl nemalé šrámy, protože jeho aktéři studovali na různých školách a nemohli si dovolit telefonovat na velké vzdálenosti, a to dokonce ani jednou týdně. Ještě v roce 1994 si nikdo nedokázal představit, že by hodinový telefonní hovor z Michiganu do Texasu mohl stát méně, než na kolik přijde poslat na stejnou vzdálenost dopis. Tudíž není divu, že v roce 1980 tomu nebylo jinak.

Tento druh retrospektivního pohledu s sebou nese jeden očividný problém: moje argumentace staví na tom, že „úspěšný“ futurista musí předjímat něco – ať již je to cokoli – co možná předvídat nelze. Je to obdobné jako chtít po někom, aby byl spontánní, když mu to přikážeme. Přesto se nám zde dostává praktického poučení, nebo se přinejmenším lze dobrat praktické myšlenky: i když nemůžeme předvídat nepředvídatelné, můžeme budoucí realitu vykreslit tam, kde neexistuje žádná souvztažnost mezi nejvíce logickými závěry a soudy, a tím, co se doopravdy děje. Uvažovat tímto způsobem se může zdát nepraktické a ošemetné, protože to vyžaduje akceptovat iracionalitu. Jenže iracionální trajektorie jsou každodenní skutečností. V roce 1948 se čtenáři mohli v časopise *Science Digest* dočíst: „Přistát na Měsíci a pohybovat se po orbitě kolem něj s sebou nese pro člověka tolik závažných problémů, že

Krátké zamyšlení nad tím, proč nad touto knihou zlomit hůl (a proč to možná nedělat)

může trvat dalších 200 let, než se s nimi věda vypořádá.“ Jak víme, tato předpověď se „sekla“ o pouhých 179 let. Důvod, proč se časopis *Science Digest* tak mýlil, nespočívá v oblasti technologie; podstatnou zde byla motivace. V roce 1948 byla výprava na Měsíc vědeckým projektem; touha stanout na Měsíci se nijak nelišila od touhy zlézt horu, na níž dosud nikdo nestanul. *Science Digest* vycházel z představy, že tohoto cíle bude dosaženo tradičními vědeckými postupy – obtížným procesem formulace teorií a testování hypotéz. Jenže když v roce 1957 Sověti vypustili první družici na oběžnou dráhu kolem Země (Sputnik), všechno se změnilo. Zděšení Američané si představovali, jak Chruščov útočí zbraněmi umístěnými na povrchu Měsíce. Snaha být první na Měsíci se stala vojenským cílem (doprovázeným sociálně-kulturním podtextem intelektuální a morální nadřazenosti té či oné země). To vtisklo celému procesu zcela nové obrátky. Až do léta roku 1969 jsme hájili barvy své země, sbírali měsíční kameny a vypěstovali si celou novou generaci konspiračních teoretiků. Jinak řečeno – není to o tom, že by editoři *Science Digest* postrádali schopnost logicky uvažovat. Logika zkratka příliš dobře nefunguje, pokud ji aplikujeme na budoucnost.

Kdykoli hovoříte s policisty (nebo právníky či novináři) o jakémkoli druhu ve své podstatě neřešitelné záhady, nevyhnutelně narazíte na princip Occamovy břitvy – filozofický argument, že tou nejlepší hypotézou je ta, která obsahuje nejméně předpokladů [částí, entit, důvodů, příčin]. Pokud (například) přemýšlíte o vraždě presidenta Kennedyho, tento princip mluví ve prospěch myšlenky, že Lee Harvey Oswald byl osamělým vlkem – je to totiž ten nejjednodušší úsudek, který obsahuje nejméně neověřitelných souvislostí. Seriózní člověk, který bere věci vážně, pohlíží na minulost prizmatem Occamovy břitvy. Stejný přístup bohužel nefunguje, když hledíme do budoucnosti. Při pohledu do

A co když je to jinak

vířících mlh vzdáleného zítřka je *všechno* předpoklad. Není sporu, že některé z těchto navzájem soupeřících předpokladů se zdají být (nebo vyvolávají pocit, že jsou) rozumnější a opodstatněnější než jiné. Jenže svět, v němž žijeme, je naprosto nerozumný. Historie myšlení je mnohem více zaneřáděna neúspěchy, než úspěchy. Při retrospektivním pohledu to všichni uznáváme. Abychom se pohnuli kupředu, musíme uplatnit velmi odlišný způsob uvažování. Protože lepší pojem pro tento způsob uvažování neexistuje, budu pro něj používat pojem Klostermanova břitva: je to přesvědčení, že z filozofického hlediska tou nejlepší hypotézou je ta, jež od samého počátku reflexivně akceptuje svoji potenciální omylnost.

Trocha starobylých a zajímavých příběhů (předurčených) k zapomnění

Začněme u knih.

Vím, že toto rozhodnutí není bez rizika: Než budou otázky, které zde hodlám předeštěřit, vyřešeny, knihy možná přestanou existovat. Někteří budou prohlašovat, že nevyhnutelnost něčeho takového hraničí téměř s jistotou. Přesto začnu knihami, a to zejména ze dvou důvodů. Za prvé, *to*, co právě čtete, je kniha – což znamená, že pokud knihy nebudou, nikdo se o této mé chybě nedozví. Za druhé, slovo „kniha“ podle mě nikdy nezmizí z našeho slovníku; budeme ho používat pro označení čehokoli, co zaujme místo dnešních knih, i kdyby to, pro co budeme používat pojem kniha, nebylo téměř nijak podobné s tím, co za „knihu“ považujeme dnes.

Jazyk přetrvává obsah. Slova žijí déle, než to, co vymezují. V roce 2015 se vinylové desky podílely na prodeji hudby přibližně šesti procenty; lidé přesto stále říkají – kdykoli, když hovoří o nějakém souboru hudebních nahrávek – že poslouchají „desky“ a „alba“ a (být nepříliš často) „elπίčka“. To platí dokonce i pro skladby, které se nikdy na desce

neocitly. Tak zvané dlouhohrající gramofonové desky se poprvé objevily až v roce 1948 a komerčně začaly být zajímavé až v šedesátých letech; pojem „gramofonová deska“ ale charakterizuje daný koncept jako takový. A protože knihy jsou mnohem, mnohem staršího data – *Epos o Gilgamešovi* byl napsán někdy kolem roku 2000 před naším letopočtem – zdá se být nemožné, že bychom někdy tento výraz přestali používat, i kdyby budoucím ekvivalentem „knihy“ byl datový paket, který nám bude mechanickou cestou vpraven přímo do cerebrálního kortexu. Na to, abychom slovo kniha odstranili ze slovní zásoby, používáme příliš mnoho slovních obrátů, vztahujících se ke knihám („Je to skutečný knihomol“, „Je sečtělý, ale nic praktického neumí“). Pro mnoho lidí představují knihy umělecké objekty, které vystavují ve svých domovech; knihovnu Kongresu by musela zasáhnout atomová bomba, aby zmizela ze zemského povrchu. Je možné, že někdy ve vzdálené budoucnosti si nikdo nebude knihy kupovat a číst je, můžeme ale (předběžně a s jistou mírou nejistoty) předpokládat, že lidé té doby budou přinejmenším vědět, co „knihy“ jsou: jednotky, obsahující to, co spisovatel napsal, ať je to cokoliv. Takže, dokonce i tehdy, když autoři budoucnosti budou vytvářet něco, co nebude nijak připomínat dnešní knihy, lidé budou – pokud budou hovořit o tom, co spisovatelé napsali – stejně používat slovo kniha.

[Opravdu bych na tomto místě rád slíbil, že ve zbývající části této knihy nebudu tak pedantický a nebudu se snažit vštěpovat své myšlenky vám, jejím čtenářům, do hlavy tím, že budu všechno opakovat stále dokola, jako tomu bylo ve dvou předešlých odstavcích. Chtěl bych věřit, že nepoužiji tisíce slov k vyličení toho, proč různá podstatná jména nezmizí do kulturní troposféry. Jenže to slíbit nemohu. Je totiž docela dobře možné, že – o nějakých dvě stě stran dále – se přistihnu, jak popisují,

Trocha starobylých a zajímavých příběhů (předurčených) k zapomnění

co je „potrava“ a říkám, že potrava je to, co vkládáme do úst, abychom nehladověli, a že prohlašuji, že ohledně něčeho takového budeme vždy používat slovo potrava. Útěchou vám může být, že můžete kdykoli přestat dál číst. Já ale s tím, co dělám, přestat nemohu.]

O několik stran dříve jsem zmínil *Bílou velrybu* coby zářný příklad knihy, jež se dočkala – přinejmenším za autorova života – mimořádně mylného přijetí. To ale neznamená, že by se nenašel nikdo, kdo by ji nepovažoval za dobrou; někteří lidé si to ve skutečnosti mysleli. O to ale nejde. To, o čem hovořím, není věcí osobního vkusu. To, co si každý jeden člověk myslel v roce 1851 o *Bílé velrybě*, je stejně tak irelevantní jako to, co si o ní každý jeden člověk myslí v současnosti. Kritici 19. století se zásadně mýlili nikoli v tom, jaký dojem četba této knihy ve čtenáři vyvolá, ale v tom, jak budou *další lidé* prožitek z četby hodnotit a oceňovat. Protože právě o tom se bavíme, kdykoli analyzujeme minulost. A když říkám „další lidé“, nemám tím na mysli literární sféru roku 1851. Uvažuji o nich v toku času, a to včetně těch čtenářů, jimž by kritik roku 1851 nikdy nemohl porozumět. To nás nutí vzít v úvahu význam – nebo nedostatek významu – zákonitosti fungování zápletky.

Bílá velryba je kniha o chlápkoví, který pronásleduje velrybu. Obsahuje autobiografické prvky z práce Hermana Melvilla na velrybářské lodi; člověk tak může dojít k závěru, že by Melville nemohl napsat dílo jdoucí tak do hloubky a obsahující tolik konkrétních podrobností, kdyby sám vše osobně neprožil. Co kdyby ale náš pan Melville žil jiným životem: Mohl by napsat obdobnou devítisetstránkovou knihu o lovu medvěda? O dobývání vrcholu hory? O práci mužského prostituta? Co všechno ze sociálního světa je otisknuto v tom, co ve svém románu mechanicky zkoumá?

Stručná odpověď by mohla znít, že konkrétní obsah tohoto románu není příliš důležitý. To, čím se odlišují velryba a medvěd a hora, je zanedbatelné. Významnější je atmosféra, duch a vyznění, obzvláště pak dovednost oddělit se od sociálního okamžiku doby vzniku díla.

„Je hrozné jenom pomyslet na to,“ řekl mi George Saunders, „že všechno to, co považujeme – já považuji – za samozřejmé a podstatné pro dobrou literaturu, může jednou *přestat platit a být nenávratně pryč*. Přečtete si ‚dobrý‘ příběh z 30. let a zjistíte, že svět mezitím šel dál a nechal ho za sebou. Způsob, jímž funguje, pochody a důrazy v něm obsažené, se jeví tak či onak deformované a pokřivené. Odpovídá na otázky tónem a formou, jaké již nepožadujeme. Gaussova křivka⁴ dokazuje, že tomu tak skutečně je; většina z nás je natolik uvyklá tomu, co je tady a teď, že to, co děláme, nakonec vybledne a ztratí na síle, a stane se historickým reliktem, pokud vůbec. V nedávné době jsem hodně četl o historii Občanské války; je udivující, jak se téměř všichni *mýlili*. Mýlili – a to bez ohledu na empatii, kterou projevíli. Dokonce i ti, kdož měli ‚pravdu‘, se netrefili, pokud šlo o to, jak se věci budou odvíjet ... Budoucnost, v níž dnes žijeme, byla pro valnou většinu dokonce i těch nejinteligentnějších myslitelů a spisovatelů té doby naprosto nepředstavitelná.“

Saunders je – vezmeme-li v úvahu, jak je jeho práce vnímána v dnešní době – v této debatě obzvláště významnou postavou. V lednu 2013 uveřejnil časopis *The New York Times Magazine* na titulní straně úvodník pod zcela seriózně míněným názvem „George Saunders Has Written the Best Book You’ll Read This Year („George Saunders napsal nejlepší knihu, jakou si letos přečtete“). Tato kniha, *Tenth of December* (Desátého prosince. Povídky) je útlá, černým humorem oplývající sbírka

4 Tradiční křivka normálního rozdělení. „Gaussova“ křivka je pojmenovaná po matematikovi Carlu Friedrichu Gaussovi.

krátkých příběhů, z nichž většina je kvintesencí laskavosti a uplatnění empatie. Přestože o žádném spisovateli není možné bez nadsázky říci, že je všeobecně oblíbený, Saunders má k této metě blíže než kterýkoli další Američan bílé pleti. Nikdy nevydal dílo, jež by bylo oficiálně deklarováno jako román, což je pro něj dobře, protože pohled na jeho kariéru se neodvíjí od vnímání té či oné konkrétní práce. Je považován (oprávněně) za nebývale skromného člověka oplývajícího pokorou, jenž se chová neobvykle pěkně ke všem lidem, s nimiž přijde do styku.⁵ Když *The New York Times Magazine* otisknul zmíněný text, a kniha *Tenth of December* se poté zařadila mezi bestsellery, zformovalo se kolektivní přesvědčení, že Saunders je – snad, možná, zřejmě – největší současný žijící spisovatel v zemi, a že je skvělé, že tohoto člověka je možné odvodněně považovat za laskavého (a není to hňup a pitomec, o němž bychom s nevolí museli *připustit*, že je lepší než kdokoli jiný). Vypadá to, že pokud se George Saunders nakonec stane historickou postavou ze vzdálené minulosti, definující americkou literární tvorbu na počátku jednadvacátého století, nikdo zúčastněný by s tím neměl mít problém.

A přesto ... na této představě je něco, co působí příliš pomíjivě. Nezdá se být dost dobře možné, aby k tomu zaujmout své místo v kulturním prostoru navždy, stačilo odvádět mimořádnou práci a být považován za výjimečného. Dějiny umění tak téměř nikdy nefungují. Ve skutečnosti to často vypadá, že naše kolektivní schopnost rozpoznat

5 Kdysi jsem měl přednášku na Midwestern College. Cestou z letiště jsem se zeptal řidiče, jenž pro mě přijel, které další autory někdy dříve pozvali vystupovat. Řekl mi, že George Saunderse. Když jsem se optal, jaký byl, odpověděl mi, že si Saunders před tím, než přijel, našel na Google téměř všechny lidi, kteří se na jeho návštěvě podíleli – včetně řidiče samého – aby krátké rozhovory, které s nimi nevyhnutelně povede, nebyly jednostranným monologem. Chtěl být připraven na to, aby s-nimi mohl hovořit o jejich životě. Jedna část mého já mi říká, že tento příběh není zrovna věrohodný, ale možná to jenom dokazuje, že nejsem příliš pozorný a přemýšlivý.

mimořádné nadání v době, kdy se objevují jeho plody, paradoxně limituje pravděpodobnost toho, že naši následníci prohlásí úchvatné a geniální dílo za nadčasové.

„Zdá se, že tím, co zraje [nevalně], jsou myšlenky, které mají tendenci být inteligentní, nové, nebo prostě čistě osobní,“ říká Saunders. „Tím, co tak či onak zastarává, je to, co je příliš ovlivněné egem – co možná, snad, není konfrontováno s věkovitou moudrostí a neobstalo v testu času či s tušením pravdy, učiněným s důsledným, sebe-popírajícím zápalem. Stále dokola můžeme slyšet naši pozornosti hlasitě se dožadující nekultivované projevy hlupáků z roku 1863, jež říkají očividné, sebe sama popírající, sebe-ochranitelské, vychytralé, banální věci – přičemž všechny tyto zhovadilé žvásty znějí ve srovnání s tím, co pronášeli Lincoln nebo Douglass, až neuvěřitelně prázdně. To ve mně vyvolává skutečné obavy, když pomyslím na všechny ty očividné, sebe sama popírající, sebe-ochranitelské, vychytralé, banální věci, které říkám celý život.“

Rád bych se domníval, že Saunders se za to, jak zlehčuje sebe sama, dočká stejného ocenění jako za své komediální nadání. Mám ale dojem, že pro realitu budoucího světa nebude určující žádná z těchto vlastností. Mám podezření, že ji budou regulovat postupně se vyvíjející, nepřímá a komplexní, zdlouhavě působící kritéria toho, co bude považováno za důležité, ať již to bude cokoli. Chceme-li předvídat, které současné knihy budou stále relevantní, až po lidech dnešního světa zbude pouze uhlíková stopa a úlomky kostí, začít tím, že budeme zvažovat kvalitu díla, není dobrý nápad. Je to beznadějně. Kvalita přijde na pořad dne nikoli na začátku takových úvah, ale až úplně nakonec. Tím hlavním, na čem na začátku takového snažení záleží, je to, jak bude budoucí svět vypadat. Od toho se odvíjí všechno ostatní.

[2] Nositel Pulitzerovy ceny za rok 2008 a stipendista MacArthur Foundation (2012), americký romanopisec dominikánského původu Junot Díaz, v jednom emailu napsal: „To jediné, co vám mohu říci, je to, že vážně pochybuji o tom, že za 100 let bude na seznamu 100 nejlepších spisovatelů naší doby tolik bělochů, mužů, heterosexuálů, lidí považovaných za etablované ve společnosti, a že bude tak monokulturní, jako je tomu v současnosti. Ve vsí úctě a s plnou upřímností mohu říci, že naše současná kritéria hodnocení zcela neférově upřednostňují bělochy, maskulinitu, vkus středostavovských skupin, heterosexuální, monokulturalismus – že z nich natolik číší převaha lidí bílé pleti – až jsou, vezmeme-li v úvahu, jak málo skutečně chápeme a ceníme si umění, jež v současnosti vytváříme, naprosto neužitečná, nemožňují vidět a rozumět tomu, co se v oblasti literatury děje, protože náš pohled dominantně určuje značně omezené zorné pole. Může snad někdo pochybovat, že v budoucnosti se situace zlepší? Není pochyb o tom, že v současnosti, na okrajích oblasti, považované za Skutečnou Literaturu, se moří nedocenení Kafkové, které nebereme na vědomí, a že to jsou nejspíš ženy, podivní ‚pavouci‘, chudí ‚barevní‘ lidé.“

Díaz je intelektuál používající pompézní jazyk, jehož kariéra nemá hranic (jeho první román o podivínském obtlouzlém mladíkovi *The Brief Wondrous Life of Oscar Wao* ((Krátký, leč divuplný život Oskara Wao)) označil panel kritiků akreditovaný BBC za nejlepší knihu jednadvacátého století). Na tom, že právě takto vidí společnost a že jeho důvody a argumentace jsou v podstatě neprůstřelné, není nic překvapivého. Tento pohled na svět neustále získává na síle: Nemůžete široce, na makroúrovni diskutovat literární kánony, aniž byste se tak či onak dotkli těchto konkrétních záležitostí. Když v roce 2014 deník *The New York Times* zveřejnil svůj každoroční přehled „100 význačných knih“, několik

čtenářů si povšimlo, že je na něm přesně dvacet pět beletristických publikací, jejichž autory jsou muži, dvacet pět beletristických publikací napsaných ženami, dvacet pět knih z oblasti populárně naučné literatury, které napsali muži, a dvacet pět knih z oblasti populárně naučné literatury, napsaných ženami. Mám s tím problém? Ne, nemám. Jenže se v tom současně odráží něco, co vypovídá o současných kritériích kvantifikace používaných v umění: v samém centru všeho je symetrické zastoupení. A to je priorita, jež nemá nic společného s estetickou kvalitou. Zajisté, jedná se o bezvýznamnou abstrakci – seznam hovoří o „významných“ (jako protiklad „nejlepších“) publikacích; je ovlivněn vztahem některých autorů k jeho tvůrcům; každoročně upozorňuje na knihy, které se záhy ukáží být velmi pomíjivým autorským počinem, a nikdo příliš neví, jakou hodnotu skutečně toto hodnocení má. Přesto toto ve stále vzrůstající míře neadekvátní, omezené, od světa izolované slovní spojení – seznam „100 významných knih“ deníku *Times* – nadále zůstává americkým standardem kolektivního kritického hodnocení literární produkce, jež je nejvíce na očích. A právě proto je ono dokonalé rozdělení v poměru 25:25:25:25 významné. Nezdá se snad být možné – přesněji řečeno pravděpodobné – že by autorství (dejme tomu) dvaceti šesti nejpozoruhodnějších románů patřilo ženám? Nebo že dvacet sedm nejpozoruhodnějších děl z oblasti populárně naučné literatury napsali muži?⁶

6 -----
Ve skutečnosti seznam z roku 2015 skutečně v kategorii beletrie a poezie obsahoval dvacet šest knih, jejichž autorkami byly ženy, a v kategorii populárně naučné literatury dvacet sedm knih napsaných muži (ačkoli tato druhá kategorie obsahuje, což situaci komplikuje, posmrtně vydané antologie spisovatelů-mužů, které editovaly nebo sestavily ženy). Nevypadá to, že symetrie by byla politikou deníku *Times*. Je to pouze převažující trend, jež má bojovat s ohromným nepoměrem: V roce 2004, kdy deník *The New York Times* poprvé vybral knihy, které zařadil do tohoto seznamu, v kategorii populárně naučné literatury uváděl pouze pět knih, jejichž autorkami byly ženy.

Předpokládám, že z matematického hlediska je možné, aby panel hodnotitelů, který je objektivní a nebere v úvahu pohlaví autorů poté, co se zabýval všemi publikacemi z roku 2014, dospěl ke stejnému závěru jako *The New York Times*. Dokonalá statistická symetrie je samozřejmě možná a nelze ji vyloučit. Jenže nikdo nezaujatý si nemyslí, že je to právě tento případ. Každý racionálně uvažující člověk ví, že tato symetrie byla záměrná, a že tento výsledek buďto (a) poněkud znehodnocuje, nebo (b) mírně zvyšuje [morální, kulturní nebo intelektuální] význam výsledného seznamu. (Předpokládám, že obě tato stanoviska je možné zastávat zároveň.) Ať tak nebo tak, jedno je zřejmé: ve světě literárního kánonu se uvažování ubírá tímto směrem. Díazův názor, který se kdysi zdál být alternativním pohledem, se stává součástí pevně zakořeněného pohledu. A když se něco takového stane, znamená to, že určité kritické soudy již nadále nejsou možné.

Dejme tomu, že v roce 2112 se někdo ohlédne zpět, do doby na konci dvacátého a počátku jednadvacátého století, a pokusí se vydedukovat, kdo byli nejvýznamnější spisovatelé naší doby. Předpokládejme, že Díazův názor na současnou kulturu se stal zcela standardním; připustíme rovněž, že lidé budoucnosti budou brát jako samozřejmé, že stará kritéria hodnocení „neférově upřednostňovala bělochy, maskulinitu, vkus středostavovských skupin, heterosexuality, [a] monokulturalismus.“ Když k takovému vývoji dojde, nebude možné učinit (a nebude vysloven) následující kritický soud: „Víte, zabýval jsem se všemi kandidáty a jejich dílem; vědomě jsem zvážil a bedlivě jsem se zabýval všemi genderovými a rasovými aspekty, stejně jako příjmovými skupinami. Snažil jsem se využít metodologii, která v žádném ohledu nepřivileguje dominantní vrstvu. A víte, co jsem zjistil? Ukázalo se, že *nejlepší* byli Pynchon, DeLillo, a Franzen. To, že to byli běloši, muži a heterosexuálové, je čirá náhoda.“ Pokud

upřednostníte kulturní rozmanitost před všemi ostatními faktory, vrchol pyramidy autorů nemůže představovat konzervativně laděnou výjimku, a to dokonce ani v tom nepravděpodobném případě, že tomu opravdu věříte (protože takový soud by bezpochyby byl formován sociálními silami, o jejichž působení možná vůbec nevíte). Ještě méně lze očekávat, že nebyvalý komerční úspěch nejúspěšnějších autorů daného období – jimiž jsou v námi sledovaném období Stephen King a J. K. Rowling – bude považován za argument, který jim z hlediska historie bude ku prospěchu. Pokud přijmete myšlenku, že komerční trh byl nepřirozeně, uměle vychýlen a přinášel jim výhodu, jejich kolosální úspěch je jenom poškodí.

To není kritika politiky identity (i když vím, že to tak bude vnímáno), ani to není pokus shazovat práci nových autorů, kteří kulturně nesouzní se svými předchůdci (protože styl psaní a vytvořené texty jsou subjektivní a všichni autoři jsou subjektivně validní). Neříkám, že tento vývoj je neférový, nebo že tato nová verze neférovosti vzdáleně připomíná starou verzi neférovosti. Procesy jako tento nejsou nikdy – za žádných okolností – férové. Taková je prostě realita politiky realismu: Důvod, proč se něco v daleké budoucnosti stane při pohledu zpět významným, je oddělen od důvodu, proč to bylo významné v době svého vzniku – a k tomu téměř vždy dojde jako důsledek rekalibrace sociálních ideologií, které budoucí generace přijmou jako normativní. V případě knih je tento druh ideologického transferu obtížné předvídat, obzvláště proto, že každým rokem vyjdou více než dva miliony knih. Domýšlet se, jak by se věci mohly odvíjet v případě méně rozsáhlého světa filmu je o něco snazší. Vezměme si film jako je *Matrix*. Když byl v roce 1999 uveden do kin, byl to obrovský kasovní úspěch. Dočkal se rovněž příznivého přijetí kritiků, z nichž se většina soustředila na jednu ze dvou stránek filmu – technologickou, ovlivněnou vědeckým pokrokem (digitální, třírozměrné vizuální

efekty oddělení času a prostoru, při nichž zobrazovaná akce jakoby zamrzne, zatímco kamera se nadále posouvá kolem aktérů) nebo filozofií (Matrix byl psychedelickou vstupní bránou k představě, že již žijeme v simulaci, přímo se odkazující na knihu filozofa Jeana Baudrillarda *Simulacra and Simulation* z roku 1981, popírající realitu). Když hovoříte o *Matrixu* dnes, nejspíš se budete zabývat oběma těmito stránkami. Co ale na tomto filmu bude zajímavé v době, kdy jeho technologická stránka bude dávno překonanou minulostí a jeho filozofie se stane standardem? Domnívám se, že možná toto: scénář a režie jsou dílem „sourozenců Wachovských“ V roce 1999 to znamenalo, že u jeho zrodu stáli dva bratři; dnes to znamená dvě sestry. V letech následujících po uvedení filmu do kin starší z bratrů Wachovských (Larry, nyní Lana) absolvoval proměnou z muže v ženu. Mladší z bratrů (Andy, nyní Lilly) veřejně oznámil stejnou proměnu na jaře roku 2016. To se odehrálo v době, kdy se názor společnosti na trans-genderové otázky radikálně vyvíjel – rychleji než jakákoli jiná složka moderní společnosti. V roce 1999 bylo téměř nemožné objevit v kterékoli oblasti populární kultury jakýkoli příklad člověka, jenž změnil svoji identitu; v následujícím období (do roku 2014) ale televizní seriál věnovaný výlučně tomuto tématu získal zlatý globus pro nejlepší televizní seriál. Během patnácti let (1999–2014) žádná stránka interpersonální kultury neprošla větší změnou – a to tak rozsáhlou, že Caitlyn (dříve Bruce) Jenner má na Twitteru více následovníků, než má prezident (a význam tohoto posunu se bude během následujících desetiletí zvyšovat; představa, že americký prezident se hlásí k trans-genderové identitě, brzy nebude ani zdaleka tak neuvěřitelná, jako je tomu dnes). Takže, jak by něco takového mohlo pozměnit vzpomínky na *Matrix*: po nějaké době filmovní historici znovu prozkoumají komerčně mimořádně úspěšný akční film natočený lidmi, kteří (aniž by o tom diváci věděli) po nějaké době